

SIGHIȘOARA ÎNAINTE DE SIGHIȘOARA

**Demografie și habitat în bazinul mijlociu al Târnavei Mari
din preistorie până în sec. al XIII-lea d.Hr., cu privire
specială asupra zonei municipiului Sighișoara**

Ediția a doua revăzută și adăugită.
Apariție postumă

LIMES
2021

Nota autorului la noua ediție	9
Introducere	11
I. PREISTORIA	25
II. PERIOADA STATULUI DAC INCIPIENT. Civilizația materială și spirituală a dacilor. Dava de la Sighișoara-Dealul Turcului	67
III. PERIOADA ROMANĂ. Provincia Dacia. Colonizare și romanizare. Castrul roman de la Podmoale. Necropola romană de incinerare de la Pârâul Hotarului. Necropola dacică de epocă romană de la Kulterberg. Alte descoperiri romane din zona cercetată	93
IV. PERIOADA MIGRAȚIILOR. DACIA INTRACARPATICĂ DE LA RETRAGEREA ROMANILOR PÂNĂ LA VENIREA MAGHIARILOR	120
V. SIGHIȘOARA – DEALUL VIILOR. Așezările arheologice. Sinteza descoperirilor.....	134
VI. ALBEȘTI – LA CETĂȚEA. Așezările arheologice. Sinteza descoperirilor	169
VII. BAZINUL MIJLOCIU AL TÂRNAVEI MARI DE LA PLECAREA ROMANILOR PÂNĂ LA INVAZIA SLAVILOR (SEC. III – VII)	204
VIII. BAZINUL MIJLOCIU AL TÂRNAVEI MARI DE LA INVAZIA SLAVILOR PÂNĂ LA CUCERIREA MAGHIARĂ (SEC. VII – XI)	226
IX. VALEA TÂRNAVEI MARI ÎN SECOLELE XI – XIII	245
X. ORIGINEA TOPONIMELOR ȘI HIDRONIMELOR DIN BAZINUL MIJLOCIU AL TÂRNAVEI MARI	264
XI. CONTINUITATE ȘI DISCONTINUITATE ÎN SPAȚIUL INTRACARPATIC ÎNTRE SEC. III – XIII	271

Abrevieri	280
Bibliografie	282
Planșe color	289

Mediul natural geografic. Istoricul cercetării arheologice din bazinul Târnavei Mari. Denumiri fanteziste, identificări și localizări eronate privind unele toponime cu valoare istorică din zona municipiului Sighișoara. Măguri, movile și glinee din zona Târnavei Mari și din Podișul Hârtibaciului.

Podișul Târnavelor. Mediul natural geografic.

Podișul Târnavelor este parte integrantă a Podișului Transilvaniei, această zonă geografică intracarpatică fiind separabilă, în mare măsură, de spațiul central european („bazinul carpatic”) printr-o multitudine de particularități fizico-geografice.

Relieful podișului prezintă o înclinare destul de accentuată de la est spre vest, având o energie de relief care variază între 250-400m, în zona de răsărit și 150-200m în zona de vest. Clima este continentală cu temperaturi medii anuale care cresc de la est la vest astfel: Sighișoara 8,2°C, Mediaș 8,6°C, Blaj 9,7°C, Deva 10°C. Numărul zilelor cu precipitații crește, în schimb, de la vest la est, de la 95-100 de zile ploioase în vest până la 130-140 zile ploioase în est, media precipitațiilor anuale fiind sub 600mm în vest și atingând 800-850mm la baza Munților Harghita.

În domeniul vegetației naturale constatăm o predominanță a pădurilor de fag și de gorun, deși cea mai mare parte a Podișului Transilvaniei este astăzi despădurită datorită acțiunii omului în cursul epocilor medievală, modernă și contemporană.

Pornind de la est spre vest analiza structurii reliefului a impus o subîmpărțire a Podișului Târnavelor în trei mari ținuturi (Morariu, 1962, 7-21):

1. „Ținutul dealurilor înalte ale Odorheiului” – care se suprapune, în general, peste bazinul superior al Târnavei Mari. Limita estică a ținutului se află la baza Munților Gurghiu-Harghita, iar limita vestică intersectează Târnavă Mare aproximativ în zona orașului Cristuru Secuiesc (HR), în apropiere de Sighișoara. Se consideră că acest ținut poate fi tratat mai curând ca o zonă subcarpatică, având culmi înalte (800-1000m) și o climă asemănătoare cu cea montană (mai ales în jumătatea de est), cu temperaturi medii anuale de 7°C, cu climat umed și răcoros, având o structură geologică în care rocile vulcanice se asociază cu conglomeratele.

2. „Ținutul dealurilor înalte ale Târnavelor” – care se suprapune în linii mari peste bazinul mijlociu al Târnavei Mari și a fost studiat de noi din punct de vedere arheologic în ultimii 35-40 de ani. Acest ținut începe la est de orașul Cristurul Secuiesc (HR) și are ca limită vestică o linie nord-sud ce intersectează imaginar Târnavă Mare în zona de confluență cu valea Vișei, imediat la vest de localitatea Copșa Mică (SB) (lângă Mediaș). Este o zonă de podiș cu altitudini moderate (600-700m altitudine maximă în zona interfluvială), cu temperatura medie anuală de 8°C, cu o structură geologică particularizată printr-o mare varietate de roci (argile, marne, nisipuri), având zonele cel mai intens împădurite în partea de est-sud-est, în interfluviul dintre Valea Târnavei Mari și Valea Hârtibaciului.

3. „Ținutul dealurilor joase ale Târnavelor” – care se suprapune peste bazinul inferior al Târnavei Mari, începând de la Copșa Mică până la Valea Mureșului. Ținutul acesta are mai curând un aspect de câmpie, cu o temperatură medie anuală de 9-10°C și precipitații în jurul valorii de 600mm. Aici predomină rocile friabile, nisipoase, care conferă ținutului un puternic aspect fragmentat. Pădurile din această zonă sunt rare, iar economia se bazează pe zăcămintele de gaz metan existente în subsol.

Această separare în ținuturi geografice relativ distincte este deosebit de importantă pentru cercetarea arheologică, deoarece s-ar putea să corespundă în linii mari unor faciesuri cultural-istorice de asemenea relativ distincte, observație valabilă mai ales pentru perioada migrațiilor.

În ceea ce privește distribuția spațială a habitatului actual, observăm că zona de maximă concentrare demografică se află pe firul văii principale, la altitudinea medie de 350m, unde sunt situate așezările mai importante – orașele și comunele mari. Așezările mai mici, satele, sunt distribuite mai ales pe văile secundare ale bazinului, la altitudinea medie de 450m. Avem deci un „habitat principal”, pe valea principală, și un „habitat secundar”, concentrat în special pe firul afluenților sudici ai Târnavei Mari. În vechime însă a existat și un „habitat terțiar”, situat în zona noastră la altitudinea medie de 550m, concentrat mai ales în masivul deluros de la cumpăna apelor dintre Târnavă Mare și Hârtibaciu (zona interfluvială). Acest „habitat terțiar” este astăzi în mare parte pierdut și trebuie pus în valoare prin cercetări de arheologie, de toponimie și de etnografie, acolo

unde mai este posibil. Tot în cadrul „habitatului terțiar” trebuie inclus și bazinul superior al Târnavei Mari, adică „ținutul dealurilor înalte ale Odorheiului”, în întregimea sa, atât valea principală cât și văile secundare. A fost deja remarcată o diferență frapantă între situația arheologică din acest „ținut înalt”, și situația din zona bazinelor mijlociu și inferior ale Târnavei Mari. Este vorba de situația riturilor și ritualurilor funerare, mai ales pentru perioada secolelor VII-X d.Hr.: cimitirele „slave” de incinerare, din „grupa Mediaș”, atât de frecvente în bazinele mijlociu și inferior, în special în „habitatul principal”, sunt inexistente în bazinul superior al Târnavei Mari. Deși acolo s-au făcut cercetări minuțioase (Z. Székely, K. Horedt, E. Benkő etc.) și s-au descoperit numeroase urme de așezări din perioada sec. VII-VIII și VIII-X, riturile și ritualurile funerare ale vechilor locuitori prefeudali nu sunt cunoscute, lipsesc cimitirele. Este cunoscut și faptul că necropolele de înhumare (posibile) sunt mult mai greu de localizat, mai ales dacă sunt de mici dimensiuni.

În consecință, credem că cercetarea din viitor va trebui aplicată pe zone strict delimitate geografic și pe etaje de altitudine, pentru a se stabili faciesul cultural specific fiecărui nivel altitudinal. Absența descoperirilor arheologice din zonele mai înalte ale Transilvaniei, „zonele de deal și de munte ale fostei Dacii Romane”, nu este decât expresia stadiului rudimentar al tehnologiei cercetărilor de teren de la noi, acele zone acoperite astăzi de păduri și pășuni nemaiputând fi abordate cu mijloacele tradiționale ale cercetărilor de topografie arheologică.

Istoricul cercetării arheologice în bazinul Târnavei Mari.

Interesul pentru cercetarea arheologică a trecutului Transilvaniei datează din sec. al XIX-lea când, sub patronajul „Societății pentru cunoașterea trecutului Transilvaniei” („Verein für Siebenbürgische Landeskunde”), au avut loc primele investigații și s-au realizat primele studii cu caracter arheologic și istoric.

Cercetarea trecutului prin intermediul arheologiei a îmbrăcat inițial un caracter romantic, al căutătorilor de comori și al amatorilor de obiecte ciudate din trecut, fază oglindită și în denumirile primelor colecții de muzeu din sec. al XIX-lea: „Wunderzimmer”, „Chambre des merveilles” („camere cu ciudățenii, minunății”).

Unul dintre primii cercetători ai zonei noastre, despre care se poate afirma că a trecut dincolo de stadiul romantic al începuturilor, fiind o personalitate care și-a depășit epoca, a fost **J. M. Ackner** (1772-1862), născut în Șaeș (MS), lângă Sighișoara. După absolvirea **Gimnaziului Evanghelic Săsesc** de la Sighișoara a studiat în universitățile germane de la **Wiettenberg și Göttingen**. Întors în Transilvania a funcționat mai întâi ca profesor la Sibiu, predând **filologia și arheologia**, și ulterior ca preot evanghelic la Gușterița (Hammersdorf). Personalitate cu vastă pregătire filologică, istorică și teologică, tipică pentru **savanții secolului al XIX-lea**, Ackner a făcut în Transilvania cercetări de arheologie, mineralogie, geologie, astronomie etc. De la el provin prima hartă arheologică a Transilvaniei și prima publicare a unei colecții de inscripții romane din Dacia (Melzer, 1998, 402).

Primul loc din împrejurimile Sighișoarei care a trezit de timpuriu interesul căutătorilor din sec. XIX, a fost castrul roman de la Podmoale (Burgstadl). Urmele acestei fortificații romane se află la 3,5 km vest de oraș, pe un platou vast de pe malul stâng al râului Târnava Mare, pe suprafața căruia ruinele antice trebuie să se fi menținut până în evul mediu timpuriu. Primele „săpături” au fost făcute în 1847 de un inspector silvic din Sighișoara, **J. Graef**, sprijinit de filiala din localitate a „Societății pentru cunoașterea trecutului Transilvaniei”.

Mulți ani mai târziu, în 1865, alți doi cercetători ai trecutului sighișorean, **Fr. Müller** și **C. Goos**, organizează o nouă campanie de săpături la Podmoale. Elocventă și plină de pitoresc este descrierea pe care o face Fr. Müller într-un raport adresat societății: „Era la 22 iulie când, după ploi intermitente ca la tropice, în prima zi cu cerul senin, în orele de dimineață, a pornit un convoi cu 12 salahori robuști, cu unelte, însoțit de un car cu boi, cum se obișnuiește pe meleagurile noastre, pentru a dezvoltării romantismul lumii vechi.” Odată ajunși la Podmoale sondajele se desfășoară la inspirație și interesul se manifestă mai mult pentru obiecte de valoare: „am ales un loc extrem la vest și am început săpăturile la noroc. Eu pesemne nu l-am nimerit și cazmaua și târnacopul nu ne-au livrat decât cioburi și cărămizi, în timp ce colegul meu mai tânăr (C. Goos) a dat în scurt timp peste blocuri de piatră.” (Müller, 1866)

Friedrich Müller (1828-1915) era un om avizat în materie de istorie și arheologie deoarece studiasse la Leipzig și la Berlin teologia, filologia și istoria, devenind din 1893 profesor la Gimnaziul Evanghelic Săsesc de la Sighișoara și ulterior preot la Sibiu. (Melzer, 1998, 406). De la el se păstrează prima lucrare de sinteză a istoriei locale, celebra „*Schizte arheologice din Sighișoara*” („*Archäologische Skitzzen aus Schässburg*”) (Müller, 1855-57).

Carl Goos (1844-1882) a studiat la Heidelberg, Jenna și Berlin teologia și istoria, fiind atras de antichitatea clasică și de arheologie (Melzer, 1998, 407). Este autorul unui remarcabil studiu de sinteză a descoperirilor arheologice din Transilvania: „*Cronica descoperirilor arheologice din Transilvania*” („*Chronik des Archäologische Funde Siebenbürgens*”) (Goos, 1876), în care se regăsesc o mulțime de informații utile privitoare la trecutul zonei noastre. O moarte prematură a întrerupt o promițătoare carieră de savant.

Un alt pasionat și harnic cercetător al trecutului sighișorean a fost **Karl Fabritius** (1826-1881). Provenea dintr-o veche familie sighișoreană și a studiat filologia și istoria la Viena și Leipzig, fiind profesor, preot și apoi om politic. (Melzer, 1998, 405). Este autorul unei importante, dar controversate, descoperiri de vestigii dacice din perioada romană de pe Dealul Kulterberg. Săpăturile sale, realizate în 1861, au fost publicate în 1862 sub titlul „*Dare de seamă asupra descoperirii și săpării unui mormânt dacic pe Kulterberg la Sighișoara*” („*Bericht über dem Auffindung und Öffnung eines Dakischen Grabes am Kulterberg bei Schässburg*”) (Fabritius, 1862).

La sfârșitul sec. al XIX-lea arheologia a devenit știință și și-a pus la punct propriile metode de investigație, trecându-se de la perioada romantică la perioada cercetării științifice. Este epoca în care la Sighișoara activează în acest domeniu profesorii Carl Seraphin și apoi Kurt Horedt.

Carl Seraphin (1872-1951), sighișorean de origine, a studiat filologia clasică la Berna, Tübingen și Berlin și a funcționat ca profesor la Gimnaziul Evanghelic Săsesc din Sighișoara. El este autorul celebrei descoperiri de pe Dealul Turcului (Wietenberg) de lângă Sighișoara. Săpăturile sale realizate în principal între 1902-1904, au fost verificate în 1938 de **Kurt Horedt** și au făcut obiectul celor două lucrări de sinteză

asupra descoperirilor din epoca bronzului de la Sighișoara: „*Die Wietenbergkultur*” („*Cultura Wietenberg*”), publicată în 1960 de K. Horedt și „*Die prähistorische Ansiedlung an der Wietenberg bei Sighișoara-Schässburg*”, publicată de K. Horedt și C. Seraphin în 1971 la Bonn.

Kurt Horedt (1914-1991). Născut la Sibiu în 1914, profesorul universitar K. Horedt a fost personalitatea cea mai proeminentă din rândurile sașilor transilvăneni în domeniul arheologiei și istoriei. De la C. Seraphin, care era bunicul său după mamă, provine, probabil, pasiunea pentru cunoașterea trecutului Transilvaniei. A studiat la Universitatea din Cluj filosofia și istoria și apoi și-a continuat studiile la Leipzig, Kiel și Bonn. Savant de recunoaștere internațională, profesor la Universitatea din Cluj, a publicat numeroase lucrări de înaltă ținută științifică, unele dintre ele cu referire directă sau indirectă și la spațiul cercetat de noi: „*Contribuții la istoria Transilvaniei*” – (București, 1958), „*Die Wietenbergkultur*” - („*Dacia*”, NS, IV, 1960, 107-137), „*Siebenbürgen in Spätromischerzeit*” – (Bukarest, 1982), „*Siebenbürgen in Frühmittelalter*” – (Bonn, 1986) etc.

După cel de-al doilea război mondial efortul de cunoaștere a trecutului Transilvaniei a fost preluat în cea mai mare parte de cercetătorii români. Începând din 1959 bazinul Târnavei Mari a beneficiat de prezența unei remarcabile personalități din arheologia românească de după război: profesorul **Ion Nestor** de la Universitatea București.

Ion Nestor (1905-1974). Format la universitățile germane de dinainte de război în domeniile filologiei clasice și istoriei, este considerat întemeietorul școlii românești de arheologie prefeudală. Șantierul său principal a fost la Bratei (SB), lângă Mediaș, în marele sit arheologic situat în lunca Târnavei Mari. După moartea prematură a Profesorului **Ion Nestor**, cercetările de la Bratei au fost continuate de dr. **Eugenia Zaharia** de la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București și de dr. **Ligia Bârză** de la Universitatea București.

Amplele cercetări de la Bratei s-au concretizat deocamdată în cele două monografii de mare importanță pentru istoria mileniului migrațiilor din Transilvania: „*Continuitatea populației autohtone din Transilvania în sec. IV-V. Cimitirul numărul 1*

de la Bratei" de Ligia Bârză (1973) și *Populația românească în Transilvania în sec. VII-VIII. Cimitirul numărul 2 de la Bratei* de Eugenia Zaharia (1977).

După anul 1959 reîncep cercetările arheologice și în zona municipiului Sighișoara (Raionului Sighișoara). În 1960 pe Valea Șașului, la „Pârâul Hotarului”, profesorul **Nicolae Lupu** de la Sibiu și **Alexe Mureșan**, directorul muzeului sighișorean de atunci, întreprind un sondaj la cimitirul roman existent acolo.

Între anii 1963-1967 un alt colectiv format din **I. Mitrofan** de la Muzeul Transilvaniei din Cluj, **Doina Ignat** și **Gh. Moldovan** de la Muzeul din Sighișoara, redeschide săpăturile de la castrul roman de la Podmoale, reușind în câțiva ani să clarifice aspectele esențiale legate de structura sistemului de fortificație, forma castrului, datarea și stratigrafia monumentului. Rezultatele sunt publicate într-un raport din 1968: „*Castrul roman de la Sighișoara*” (Mitrofan, 1968).

În 1969 **Gh. Moldovan**, pe atunci directorul muzeului sighișorean, reia săpăturile întrerupte de **N. Lupu** și **A. Mureșan** la „Pârâul Hotarului”. După primele două campanii de săpături (1969-1970) este trimis de la Cluj cercetătorul **Ion Mitrofan**, pentru a elucida o serie de aspecte neclare în legătură cu datarea cimitirului.

Ion Mitrofan conduce următoarele trei campanii (1971, 1972, 1973), după care întrerupe brusc săpăturile. Din păcate rezultatele acestei cercetări nu au fost integral valorificate, deși la „Pârâul Hotarului” avem singurul cimitir de epocă romană din mediul rural în care s-au descoperit inscripții funerare pe piatră. În 1981 **Ion Mitrofan** publică studiul: „*Inscripțiile de la Pârâul Hotarului*” (Mitrofan, 1981).

Pentru aceeași perioadă de timp (anii '70-'80) trebuie menționată activitatea celor doi pasionați cercetători ai trecutului zonei Târnavei Mari de la Mediaș: **G. Togan**, fost director al Muzeului Municipal Mediaș și **M. Blăjan**, cercetător la Muzeul Național al Unirii din Alba-Iulia, autori a numeroase studii arheologice privitoare la zona Mediașului și împrejurimi.

Aproximativ în aceeași perioadă de timp în bazinul superior al râului Târnava Mare au lucrat câteva grupuri de cercetători din județele Harghita și Covasna, precum și de la Cluj.

Au fost mai întâi cercetările întreprinse de **Székely Zoltán**, directorul muzeului județean Covasna, încă din 1959, asupra așezării fortificate de pe dealul „Galath” de lângă Porumbenii Mici (HR), un important sit arheologic de pe cursul superior al Târnavei Mari. În 1962 săpăturile au fost reluate de un colectiv format din **K. Horedt**, **Székely Z.** și **I. Molnár** (de la Cristurul Secuiesc), ajungându-se la concluzii ușor modificate față de cele expuse inițial de Székely Zoltán.

Székely Z. a continuat în deceniile următoare cercetările într-o serie de așezări prefeudale importante de pe cursul superior al Târnavelor, la Filiaș (HR), Bezid (MS), Sălașuri (MS), Șimonești (HR). Cea mai importantă așezare de acest fel a fost săpată la Filiaș (44 de locuințe).

Din aceeași perioadă de timp datează și activitatea celor doi remarcabili cercetători de la Cluj, frații **Gezá** și **István Ferenczi**, care întreprind mai întâi cercetări de topografie arheologică în bazinul superior al Târnavei Mari și apoi fac săpături la cetatea dacică de la Porumbenii Mari (HR) și o serie de sondaje și săpături la Mugeni (HR) și Oțeni (HR). La Mugeni (HR) au scos la iveală o cultură materială rurală post-romană relativ diferită de cultura Sântana de Mureș (sec. IV), iar la Oțeni (HR) au descoperit fragmente de vase ceramice din sec. IX-XI (datarea aparține autorilor), cu **decoruri** asemănătoare cu cele descoperite de noi ulterior la Albești (MS). (vezi și fig. 80 din acest text)

În anii '80 ai secolului XX teritoriul fostului scaun Cristurul Secuiesc a fost cercetat intensiv de **Benkő Elek**, muzeograf la Muzeul „I. Molnár” din Cristurul Secuiesc. **Benkő Elek** a făcut cercetări de teren extrem de amănunțite, precum și sondaje și săpături arheologice în câteva puncte: Avrămești (HR), Cechești (HR), Filiaș (HR). Rezultatele și concluziile sale au fost publicate la Budapesta în lucrarea „*A középkori Keresztúr-szék Régészeti Topográfiája*” („*Topografia arheologică a scaunului Cristur*”, Budapesta, 1992).

Începând din anul 1975 și la Muzeul Municipal Sighișoara s-a produs o reluare și o revigorare a cercetării arheologice. Autorul acestor rânduri a constatat atunci absența cvasitotală din muzeul sighișorean a vestigiilor din perioada migrațiilor, întrucât majoritatea cercetărilor și investigațiilor arheologice din trecut se axaseră exclusiv pe